

ТРЕТИЯТ КОНГРЕС НА С Б П

Третият конгрес на Съюза на българските писатели протече в обстановка на всенароден подем, породена от ред крупни събития в международния и в нашия общественно-политически и културен живот — XXV конгрес на КПСС, XI конгрес на БКП, Юлския пленум на ЦК на БКП. И ако двадесетилетието, което вече ни отделя от историческия Април 1956, насочваше мисълта към зрелите постижения на нашата култура и литература, дошли в резултат от априлската линия на партията, то критично-конструктивният патос на Юлския пленум диктуваше високата самовзискателност, с която българските писатели се отнасят и към плодовете на своя труд, и към предстоящите си задачи, респектиращи с мащабността си — да се създаде нова социалистическа класика, достойна за зрялото социалистическо общество.

Именно тази атмосфера на законна гордост от постигнатото и свещено творческо недоволство, на достоен отчет пред партията и народа и зряло самосъзнание за обширните хоризонти на още непостигнатото определи духа и съдържанието на обстойния аналитичен доклад на председателя на СБП акад. Пантелей Зарев, озаглавен „Към мащабно претворяване на нашата съвременност“. В началото на доклада акад. П. Зарев се спира на новата степен на развитие на целокупния обществен и духовен живот на нацията, която поражда и нови изисквания пред българските писатели, и на теоретическата и практическа дейност на ръководството на СБП за насочване на творците към съвременността, за претворяване на практика призова на др. Тодор Живков „Повече сред народа, по-близо до живота“, осъзнат от българските творци като основна задача, като неотменима повеля на партията и народа. Усилията за по-тясно свързване на творците с живота дават своите резултати, както бе подчертано и от високата трибуна на XI конгрес на БКП, и определят постепенното изменение на някои качествени характеристики на съвременната българска литература: „Ако ме запитат какъв е отличителният белег на нашата литература през последните години във всички жанрове, бих започнал с такъв отговор: *чувството за отговорност на писателя към собствения му талант*, неговото съзнание за мисията му в идеологическото утвърждаване на новото, неговата работа върху съвременния най-ефективен израз. На такива мисли ме навеждат и редица произведения. С такива чувства ме изпълват творби като „Обикновени хора“ на Георги Караславов, „Антихрист“ на Емилиан Станев, „Нощем с белите коне“ и „Барьерата“ на Павел Вежинов, „Този странен занаят“ на Богдана Райнова, „Домът с махагоново стълбище“ на Андрей Гуляшки, „Всички и никога“ на Йордан Радичков, „Генерална проверка“ на Камен Калчев, „Преживени разкази“ на Добри Жотев, „Синът на директора“ на Емил Манов, „Реката“ на Дико Фучеджиев, „Светът вечер, светът сутрин“ на Атанас Наковски, някои романи, повести и сборници разкази на Ивайло Петров, Васил Попов, Генчо Стоев, Дончо Цончев, Димитър Вълев, Крум Григоров, Радослав Михайлов и т. н. С подобни вълнения напускам театралните салони, след като съм

гледал „Каин и Магьосникът“ на Камен Зидаров, „Тази малка земя“ на Георги Джагаров, „Златното покритие“ и „Краят на деня“ на Драгомир Асенов, „От земята до небето“ на Никола Русев или „Съдии на самите себе си“ на Кольо Георгиев, след като съм затворил книгите с нови стихове и поеми на Младен Исаев, Христо Радевски, Димитър Пантелеев, книгите на Божидар Божилов, Димитър Методиев, Павел Матев, Любомир Левчев, Блага Димитрова, Радой Ралин, Дамян Дамянов, Петър Караангов, Владимир Голев, Георги Свежин, на Слав Хр. Караславов, Марко Ганчев, Иван Радоев, Андрей Германов, Лиляна Стефанова, Матей Шопкин, Николай Христов, Орлин Орлинов, Найдено Вълчев, Станка Пенчева — всички не мога да изредя!“

И друга една основна черта характеризира съвременната ни литература, подчертава акад. П. Зарев — „... става дума за все по-явния стремеж към свой, самобитен почерк, към „лично присъствие“ в общото, става дума за едно осъзнато усилие от мнозина да оставят подире си „неповторим свят от образи и идеи“, който да ги открои като творци с различни гласове и индивидуалности“. Този разцвет на творческата самобитност, характерен за епохите на подем във всяка литература, е срещал всестранната подкрепа както от страна на литературната критика, така и в организационните мероприятия на СБП; и същевременно това е един от безспорните белези, които говорят, че нашата литература навлиза в качествено нов етап от своето развитие. „Това е един аспект от отговорността на писателя, защото „след години за съвременна България ще съдят по света на Георги Караславов и Емилиян Станев, по „света на Вежинов“ или по „света на Хайтов“, по света на Георги Джагаров или на Драгомир Асенов, на Димитър Методиев или Любомир Левчев и техните свидетелства пред потомствата трябва да бъдат честни и пълни, да се превърнат в своего рода национална памет, в мост между времената. Същевременно този процес на оформяне на ярки творчески индивидуалности е диалектически свързан и с художествената самобитност на нашето време: „Романът на съвременна тема и разказът-новела на съвременна тема, с които се среща напоследък, ни навеждат на тези мисли. Много наши разказвачи разкриват нови пластове на хора и взаимоотношения, рисуват характери, непознати досега в българската проза, напипват проблеми от извънредна важност, родени от съвременния етап в развитието на страната. Новият персонаж, който навлиза в драматургията — това се усети особено отчетливо в някои драми на съвременна тема, представени на Петия национален преглед на българската драма и театър, — новите конфликти, под знака на които минава всекидневното на съвременния българин и които вече виждаме на сцената, наченките на нови черти сред стари и млади, но особено сред подрастващите — всичко това са тематични територии, неизвестни и неразработвани от класиката.“ „Справедливостта налага да споменем, че в известна мяра новаторският дух пронизва и някои изяви в поезията на гражданска и интимна тема, съпътствува търсенията и на лириците. За новаторски дух призоваваме и в обширната територия на толкова важната литература за деца и юноши, където редом със старите мотиви, съвтария персонаж започва да прониква съвременността с нейните герои — имаме пред вид някои книги на Асен Босев, Николай Зидаров, Георги Струмски, Анастас Стоянов, Цветан Ангелов, Анастас Павлов, Леда Милева, Радой Киров и др.“

По-нататък в своя доклад акад. Пантелей Зарев се спира на постиженията на нашата литература в последните години в отделните жанрове, на характерните тенденции в тях и динамичните преливания в жанровата картина на литературата ни. Подчертавайки доминиращата роля на прозата, той изтъква преди всичко широката й тематично-сюжетен диапазон, плод на едно задълбочено разбиране за същността и задачите на белетристиката, чуждо както на опрости-

телството и вулгарния социологизъм, така и на прищевките на мимолетните моди. Българският писател се стреми да осмисли от висотата на своето съвремие звездните и трагични мигове в националната ни история. И все пак основната част от белетристите са пряко свързани с днешния ден, с неговите проблеми и противоречия, конфликти и герои. В прозаичните творби на съвременна тема най-явно проличава и богатството на творчески търсения и акценти, на проблемно-тематични и стилови предпочитания. Развива се криминално-приключенската проза, успехи има и в областта на научната фантастика. Очевиден е разцветът на хумористично-сатиричната проза в лицето на оригиналните ѝ представители. Засилената жанрова дифузия доведе до разцвет и на т. нар. „неканонични“ прозаически жанрове, сред които особени постижения има пътеписът.

Многопосочно, богато на разностранни творчески търсения е и развитието на драматургията. Наред с драмата на историческа тематика — „Каин и Магьосникът“ на К. Зидаров, „От небето до земята“ на Н. Русев, „Разпятието“ на Р. Игнатов — ред творци търсят в героиката на антифашистката борба непреходни нравствени ценности, трети са насочили усилията към художественото пресъздаване на съвременността — „Тази малка земя“ на Г. Джагаров, „Златното покритие“ на Др. Асенов, „Съдии на самите себе си“ на К. Георгиев, „Радация“ на Г. Свежин. Към социално-нравствената проблематика на съвременността са насочени и пиеси като „Човекът от досието“ и „Разпаленият възглед“ на Л. Стрелков, „Краят на деня“ на Др. Асенов, „Женски години“ на Н. Драгова и П. Стефанов, „Римска баня“ на Ст. Стратиев. Но ако трябва да се обобщи най-ценното в богатия спектър на творбите, това е стремежът на нашата драматургия да бъде изследовател и съдник в морално-етичната сфера, да бъде действено оръжие в оформянето на новия човек, в борбата както срещу открития класов враг, така и срещу многоликите проявления на „малката правда“.

„И през отчетния период — изтъкна акад. П. Зарев — продължиха да се развиват, обновяват и задълбочават онези тенденции, които са характерни за българската поезия през последните две десетилетия. Бих определил тези тенденции като а п р и л с к и.“ Доказателство за плодотворността на априлския поевей е и своеобразният ренесанс на ред творци. Ако трябва да обобщим доминиращите тенденции в панорамата на съвременната ни поезия — това е все по-задълбоченото навлизане в нравствено-етичната, обществено-политическа, патриотично-интернационална проблематика на времето, богатството на стилове и почерци.

Литературата за деца и юноши също върви към по-високо идейно-художествено ниво, към по-богато жанрово и тематично разнообразие.

„Като разглеждаме творческите резултати от работата на СБП и на писателите през последните години — отбеляза акад. П. Зарев, — . . . не можем да не кажем няколко думи и за вълната на младите в литературата, за идващата смяна. Към това ни задължават редица нейни прояви, белязани от устрема към висок професионализъм, наличието на култура на изказа, свежест на жизнения материал, опитите да се навлезе в непознати тематични зони. . .“ Надеждна творческа смяна се оформя и в областта на белетристиката, и в поезията, и в драматургията. Заедно с това не може да се премълчи и фактът, че все още не достига необходимата идейна мащабност и жизнена настъпателност. „Става дума за липсата на онази пророческа и мисионерска страст, която при великите писатели е превръщала тяхното дело в първостепенен фактор на обществения живот.“

По-нататък акад. П. Зарев се спря на дейното участие на българските писатели в областта на киното, допринесло за ред успехи на седмото изкуство, във всички области на обществения и културния живот, за да констатира:

„Ако речем да обобщим впечатленията си от протеклите години, то бихме могли да кажем, че всички жанрове работеха тематично и идейно-естетически за решаване чрез изкуството на социално-моралните задачи на нашето време. Всички жанрове — с най-подчертаните сполуки — се стремяха да изведат живота от дълбочина, да изнесат напред авангардната личност в нашето общество — човека, творец и преобразовател, с неговата неуморима вяра и воля. Разбира се, ако искаме да сме точни и самокритични, би следвало да добавим, че при богатството и разнообразието на образи и характери липсват още съвсем силни, върхови обобщения, които извеждат изобразяваните характери до епихалното им значение.“

Прегледът на дейността и постиженията на българските писатели в периода между втория и третия конгрес на СБП, отбелязва в следващата част от доклада си акад. П. Зарев, би бил непълен и едностранчив, ако развитието на литературата ни не се види в цялостния идейно-политически и духовен контекст, създаден от историческия Априлски пленум на ЦК на БКП. Натрупаният двадесетилетен опит позволява вече да се види в реалните му измерения тласъкът, който Април 1956 даде в развитието на нашата литература. Водещите тенденции, проявяващи се както в творческото дело на отделния писател, така и в общия литературен развой, не се свеждат само до възстановяването на някои пренебрегвани преди традиции, диалектически снети от метода на социалистическия реализъм; априлската линия в развитието на литературата има и свои субстанциални отлики, които, макар и схематично и непълно, могат да се сведат до следното:

Преди всичко възстанови се суверенното право на жизнената правда, приоритетът ѝ пред лакировъчно-схематичните предписания. По своему това проличава във всички литературни жанрове, във всички проблемно-тематични сфери, но един от най-ярките примери е разцветът на документалистиката. Разбира се, доверието към автентичността, към факта съвсем не означава отказ от изискванията за поетично обобщение на жизнената емпирика — нещо, което явно личи в разцвета на историческата ни романистика, интерпретираща по новому фактите от миналото.

Успоредно с този процес все по-отчетливо личи и нарасналата роля на творческата личност, на самотичното претворяване на жизнения материал. Това доведе не само до повишаване на емоционалния тонус на творбите, но и до придобиването на ново вътрешно измерение на литературното творчество — наред с фактическата основа в марксистическо осветление все по-ярко се откроява и личната авторска нравствено-философска интерпретация.

Всичко това доведе до един качествено нов момент — изграждането на една нова, отговаряща на степеня на развитие на нашето общество к о н ц е п ц и я з а ч о в е к а. Тази концепция за човека е динамична и развиваща се, тя носи в себе си динамиката на нашето обществено развитие, но същевременно има и своите неотменни опорни точки в комунистическата нравственост и морал, в беззаветната преданост на партията, народа и родината. И възпята ярки, живи образи, тази наша социалистическа концепция за човека има първостепенно значение в идеологическия двубой на епохата.

Нашата литература получи висока оценка в доклада на др. Тодор Живков пред XI конгрес на БКП. И трябва да се подчертае, че отбелязаният в доклада прелом към масово ориентиране на творците към проблемите на съвременността е заслуга както на българските писатели от всички поколения, така и на съюзното ръководство, поставило в центъра на своята дейност творческите проблеми. Същевременно в доклада недвусмислено бе посочено, че „... очерталият се прелом в насочването към проблемите на съвременността все още не е довел до прелом в овладяването на съвременната тема в цялата ѝ историческа

машабност и значимост“. Посочени са и основните причини — недостатъчно доброто познаване на живота и недооценката на борбата за високохудожествено майсторство. Именно върху тези две диалектически свързани страни на творческия процес се спря по-нататък в доклада си акад. П. Зарев. Той подчерта сложността на нашата съвременна действителност, нейната динамика; многообразните и понякога разнопосочни фактори, които влияят върху формирането на човешката личност, спря се и на някои отрицателни явления, които все още не са напълно изкоренени — еснафството, рецидивите на консумативната психология, вешоманията, относителното несъответствие между обществения и интимно-личностния „сектор“ в човешкото съзнание. Този сложен социален и духовен релеф на съвременността настоятелно изисква не само задълбоченото ѝ изучаване, но и изобразяването ѝ с оглед на идеала за социалистически взаимоотношения, подчерта той. От друга страна, борбата за високохудожествено майсторство е неразривно свързана с откривателската мисия на твореца, защото художественото майсторство и новаторството са в еднаква степен и формален, и съдържателен белег. И същевременно създаването на високохудожествени творби е най-сигурната форма на борба срещу сивия поток, срещу сивото в идейно и художествено отношение, което все още понякога намира място на страниците на вестници и списания, а и в отделни книги.

Голяма и изключително отговорна е дейността на литературната критика за постигане на важните задачи, които стоят пред нашата литература. Следвайки априлската линия на партията, обогатяваща своя методологически арсенал върху основата на марксизма-ленинизма, нашата критика се развива успешно, отбеляза акад. П. Зарев, независимо от някои отделни отклонения от класово-партийния критерий в оценката на миналото или някои спорадични прояви на национален нихилизъм. Но като цяло литературознанието и критиката изпълняват успешно ролята си на активна сила не само в оценката и интерпретацията на текущия литературен процес и литературната история, а и в идеологическата борба. За отбелязване е разностранната творческа активност на критиците от всички поколения: „В нашата критика се чувства пълновластното присъствие на авторитетни творци, които с богатата си ерудиция, с плодотворните научни търсения, с опита на годините си оформят едни от най-важните черти и свойства на нашата съвременна литература — нейния непрекъснат и нарастващ стремеж към самосъзнание, към осмисляне на хилядолетния път, на мястото ѝ в световната литература, на сегашното, което се твори. В този смисъл трудно е да се подценят значенията на многотомните трудове по естетика, теоретичните обобщения на Тодор Павлов. Още активно работи Михаил Арнаудов. . . Ползотворни и значими са историческите изследвания на Георги Цанев, на Петър Диневков. От важно значение е онова, което върши за българската поезия Пенчо Данчев и за прозата Петър Пондев. Твърде характерно за нашата епоха явление са народно-характеристичните проучвания, есеистичната проза на Ефрем Каранфилов, който развива една немного утвърдена традиция у нас и ни сближава с развитите литератури.

Сега в пълен разцвет и сила е средното поколение критици, което работи уверено и резултатно. Наред с успешните „излази“ в класиката на Симеон Султанов стоят критичните и историко-народоведческите задълбочени изследвания на Тончо Жечев, обобщенията на съвременния роман на Боян Ничев, поетичната критика на Здравко Петров, съпоставките на българската със светската литература на Васил Колевски и Иван Цветков. По-активна стана дейността и на критици като Емил Петров, Стоян Каролев, Николай Янков, Иван Руж, Яко Молхов, Тодор Абазов. Добре работи театралната критика: Любомир Тенев, Стефан Каракозов, Юлиан Вучков, Гочо Гочев, Севелина Гьорова, Васил Стефанов, Владимир Каракашев. Особено актуално

е участието в литературния живот на Кръстьо Кулумджиев, Чавдар Добрев, Георги Марков, Михаил Василев, Иван Попиванов, Атанас Свиленов, Симеон Хаджикосев, Светлозар Игов, Иван Спасов, Наташа Манолова. От дейното поколение критици и литературни историци, към което бихме могли да прибавим Милена Цанева, Елка Константинова, Любен Георгиев, ние очакваме сериозни монографии за по-далечното и по-близкото минало, за съвременността. Възлагаме надежди и на новата смяна, която се оформя в критиката, която сериозно и вгълбено се отнася към естетическите стойности още в първите си книги и в студийте си. . .“

Отбелязвайки ролята на критиката като интелектуално водещ жанр, значителните литературно-исторически и критически трудове на творците от повъзрастното поколение и тяхното значение като специфично „национално-литературно самопознание“, акад. П. Зарев се сприя също и на някои неизживени слабости от творчески и нравствено-етичен характер — дилетантството, особено в оперативната критика, липсата на принципиалност, безогледното хвалителство, създаваната понякога атмосфера на нетърпимост към критиката.

В края на своя доклад акад. П. Зарев се сприя на някои организационни въпроси в дейността на СБП. Той предложи и някои конкретни мерки с оглед на генералната задача в работата на ръководството — поставяне в центъра на вниманието творческите проблеми, насочване на писателите към съвременността, подпомагане на творците за създаване на крупни художествени произведения.

*

Докладът на акад. Пантелей Зарев стана основа за оживени разисквания. В своите изказвания К. Калчев, П. Вежинов, Андрей Гуляшки, А. Тодоров, Н. Хайтов, Д. Габе, Б. Божилов, Т. Жечев, В. Попов, П. Данчев, С. Султанов, Л. Стефанова, Е. Бурнаски, Д. Ангелов, Л. Левчев, В. Андреев, Ив. Мартинов, Е. Евтимов, О. Орлинов, Е. Каранфилов, Г. Свежин, В. Колевски, А. Барух, Мл. Исаев, Ас. Босев, П. Незнакомов, Г. Струмски, Б. Райнов, Ив. Цветков, Ник. Христозов и Слав Хр. Караславов споделиха свои мнения върху развитието на литературния процес, спряха се върху различни въпроси от творчески и организационен характер. В изказванията на делегатите прозвуча категоричната увереност, че нашата литература като цяло има сили да отговори на високите изисквания, поставени пред нея от партията и народа.

Третият конгрес на СБП имаше значителен международен отзвук. Приветствия към българските писатели поднесоха Виталий Озеров, секретар на СП на СССР, представители на творческите съюзи от Полша, Унгария, Румъния, Чехословакия, ГДР.

С цялата си дейност Третият конгрес на СБП показа, че българските писатели съзнават своята висока отговорност в епохата на изграждане на развито социалистическо общество и ще положат всички усилия, за да оправдаят доверието на партията и народа, изразено в приветствието на ЦК на БКП:

„Централният комитет на БКП дълбоко и ненакърнимо вярва в таланта и силите, в огромните творчески възможности на българските поети, прозаисти, драматурзи, творци на сатирата, на детската литература, на литературната критика и теория. Пожелаваме ви, скъпи другари, ползотворна работа и нови художествени върхове във вашето прекрасно и благородно дело. Убедени сме, че в това славно време, време на труд и съзидание, българските писатели ще носят все така високо знамето на комунистическата партийност и народността, на социалистическия хуманизъм, на мира и прогреса, ще разгърнат още повече своя талант и воля за създаване на въздухащи творби, възпълнили трудовия героизъм на народа и високите комунистически идеали, съхранили в неувяхващи образи чертите на нашата велика епоха.“

Лит. мисъл